

УДК 364.35:061.2](477)

Квас Віктор Олексійович

аспірант кафедри смарт-економіки

Київського національного університету технологій та дизайну

Kvas Viktor

Postgraduate of the Department of Smart Economics

Kyiv National University of Technologies and Design

ORCID: 0000-0002-3689-1605

Будякова Олена Юріївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри смарт-економіки

Київський національний університет технологій та дизайну

Budiakova Olena

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Smart Economics

Kyiv National University of Technologies and Design

ORCID: 0000-0001-6028-2650

Романчук Марія Вячеславівна

магістр

Київського національного університету технологій та дизайну

Romanchuk Mariia

Student of the

Kyiv National University of Technologies and Design

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-10-9329

СУЧАСНИЙ СТАН НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

THE CURRENT STATE OF NON-STATE PENSION PROVISION IN UKRAINE

Анотація. Стаття присвячена аналізу сучасного стану недержавних пенсійних фондів України. Визначено актуальність фінансових інструментів пенсійного забезпечення в умовах кризи, спричиненою російським вторгненням та погіршенням внаслідок цього демографічної ситуації внаслідок міграційних процесів, зменшення рівня народжуваності, скорочення економічно активного населення, зокрема для захисту країни. Наголошено критичне співвідношення платників та пенсіонерів, кон'юнктура якого складає один до одного.

Охарактеризовано стан економіки України: падіння валового внутрішнього продукту у 2022 році на 29,1, зростання споживчих цін на 26,6%, рівня безробіття в 25–26%.

Надано етапи формування системи добровільного накопичувального пенсійного забезпечення, правове регулювання та систематизовано та проілюстровано основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів за 2021 – першу половину року 2023 року. Сформовано динаміку основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів 2022–2023 рр., структуру пенсійних контрактів станом на 30.06.2023 р., структуру інвестованих пенсійних активів, динаміку структури інвестованих пенсійних активів за 2022–2023 рр. Визначено збільшення доходу, отриманого від інвестування пенсійних активів за рік на 17,4%.

Охарактеризовано, що стратегія недержавних пенсійних фондів є консервативною в порівнянні з іншими фінансовими установами ринку капіталу. Визначено основні напрями інвестування недержавних пенсійних фондів: державні цінні папери та грошові кошти, розміщені на депозитах у банківській сфері.

Доведено, що недержавні пенсійні фонди забезпечують функції інвестування та соціальної. Зроблено висновки значущості недержавних пенсійних фондів як важливих інструментів фінансової системи ринку капіталу.

Визначено, що якщо внески до недержавних пенсійних фондів відносяться до витрат підприємства, то цей механізм сприяє підвищенню соціальної відповідальності бізнесу та покращення якості життя працівників. Проілюстровано схему учасників недержавного пенсійного забезпечення в Україні: роботодавці, компанії по управлінню активами (КУА), НПФ. Визначено роль недержавних пенсійних фондів в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України в реалізації впровадження недержавної пенсійної системи.

Ключові слова: ринок капіталу, фінансовий ринок, банки, акції, цінні папери, недержавні пенсійні фонди, пенсійне забезпечення, інвестування.

Summary. The article analyzes the current state of non-state pension funds in Ukraine. The author determines the relevance of financial instruments of pension provision in the context of the crisis caused by the Russian invasion and the resulting deterioration of the demographic situation due to migration processes, a decrease in the birth rate, and a reduction in the economically active population, in particular, for the protection of the country. The author emphasizes the critical ratio of payers and pensioners, which is one to one.

The state of Ukraine's economy is characterized: a 29.1 percent drop in gross domestic product in 2022, a 26.6 percent increase in consumer prices, and an unemployment rate of 25–26 percent.

The stages of formation of the voluntary funded pension system, legal regulation, and the main performance indicators of non-state pension funds for 2021 – the first half of 2023 are systematized and illustrated. The dynamics of the main performance indicators of non-state pension funds in 2022–2023, the structure of pension contracts as of 30.06.2023, the structure of invested pension assets, the dynamics of the structure of invested pension assets for 2022–2023 are formed. The increase in income received from the investment of pension assets for the year by 17.4% is determined.

It is characterized that the strategy of non-state pension funds is conservative in comparison with other financial institutions of the capital market. The main directions of investment of non-state pension funds are determined: government securities and funds placed on deposits in the banking sector.

It is proved that non-state pension funds provide investment and social functions. The importance of non-state pension funds as important instruments of the financial system of the capital market is concluded.

It is determined that if contributions to non-state pension funds are attributed to the costs of the enterprise, this mechanism contributes to increasing the social responsibility of business and improving the quality of life of employees.

The scheme of participants of non-state pension provision in Ukraine is illustrated: employers, asset management companies.

The role of non-state pension funds in the conditions of martial law and post-war reconstruction of Ukraine in the implementation of the non-state pension system is determined.

Key words: capital market, financial market, banks, shares, securities, non-state pension funds, pension provision, investment.

Постановка проблеми. За умов погіршення соціально-економічного самопочуття більшості населення України, спричиненого російською агресією, тема пенсійного забезпечення набуває особливої актуальності. Слід визнати, що система солідарного пенсійного страхування в Україні перебуває в кризі, а її майбутнє є невизначеним.

За даними ООН, Україна входить у топ-15 країн із найвищими темпами скорочення населення. За прогнозними оцінками ООН до 2050р. частка осіб віком від 60 років зросте до 32% [1]. Співвідношення між чисельністю населення працездатного та пенсійного віку в Україні збільшиться майже вдвічі. Слід наголосити, що демографічні зміни в Україні загалом відповідають глобальним тенденціям, але відбуватимуться більш швидкими темпами, порівняно з рештою країн світу. Низький рівень народжуваності та збільшення тривалості життя мають істотні наслідки для публічних фінансів, особливо для пенсійної системи. До того ж, за інших рівних умов, скорочення чисельності населення працездатного віку обумовить зменшення чисельності платників єдиного соціально внеску. Водночас, видатки на соціальний захист літніх людей, зокрема пенсійні видатки, зростати-

муть разом із збільшенням частки людей похилого віку. За інформацією Пенсійного фонду України (ПФУ), станом на 1 жовтня 2022 р., в Україні зареєстровано 10,7 млн. пенсіонерів. З них 2,7 млн. продовжують працювати. Середній розмір пенсії дорівнює 4539,36 грн, у працюючих пенсіонерів — 4759,20 грн. При цьому 38,4% пенсіонерів отримують виплати в межах від 2001 грн. до 3000 грн. Ще 23,5% — від 3001 грн до 4000 грн [2].

Основним джерелом наповнення бюджету ПФУ є єдиний соціальний внесок (ЄСВ), який забезпечує дві третини надходжень до ПФУ. Основними платниками ЄСВ є роботодавці та ФОПи, які самі забезпечують себе роботою [3].

За оперативними даними ПФУ [4], загальна чисельність застрахованих осіб, за яких платять або які самостійно сплачують ЄСВ, у червні 2022р. становила 10,73 млн. осіб (станом на жовтень 2021р., число застрахованих осіб в обов'язковій солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування складала 12,17 млн. осіб). З них 79,6% — наймані працівники, 12,1% — ФОПи, самозайняті, члени фермерських господарств, 8,3% — інші категорії, у т.ч. військовослужбовці.

Отже, співвідношення тих, хто платить ЄСВ та пенсіонерів вже становить один до одного, тобто абсолютно критичне. З урахуванням війни, відтоку за кордон українських біженців та зростання безробіття — реальна картина ще гірша [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У Висновку на проєкт Закону України «Про накопичувальне пенсійне забезпечення» від 17.04.2023 № 9212 зазначено, що Прийняття проєкту, відповідно до п. 2 пояснювальної записки до нього, має на меті «надати громадянам України вже з 1 січня 2023 року можливість формувати обов'язкові особисті пенсійні накопичення, за рахунок яких вони у майбутньому одержать додаткове, до їх пенсій із солідарної системи, джерело пенсійних виплат, що певною мірою покращить їх забезпечення у старості». Також вказані ризики, які лише підвищуються в умовах збройної агресії російської федерації проти України. Наприклад, за даними Державної служби статистики України, падіння валового внутрішнього продукту в Україні у 2022 році склало 29,1% [6]. Відповідно до інфляційного звіту Національного банку України за січень 2023 року (за підсумками 2022 року) споживчі ціни зросли на 26,6%, рівень безробіття у середньому оцінено в 25–26% [7]. Процес відновлення робочих місць до довоєнних рівнів потребуватиме чимало часу і значних зусиль через значні пошкодження виробничих потужностей, логістичних шляхів, а також слабкий внутрішній попит. На ринку праці зберігатимуться, якщо не загостряться, кваліфікаційні, а також регіональні диспропорції, оскільки в повоєнний період змін зазнає і структура попиту на робочу силу, і пропозиція через міграційні процеси. За даними порталу Управління Верховного комісара ООН у справах біженців станом на 18.04.2023 кількість біженців з України склала більше 8 млн. осіб. З них статус тимчасового захисту в ЄС отримали більше 5 млн. осіб [8], в першу чергу, це молодь (і діти) та інші особи працездатного віку. Отже, проблема пенсійного забезпечення потребує додаткових досліджень.

Проблеми функціонування пенсійного забезпечення, інструментів недержавного пенсійного забезпечення досліджено у працях багатьох науковців: Л. Алексєєнко, В. Беляєв, С. Брус, О. Вишнеvsька, В. Горина, Я. Дробот, І. Загреба, О. Кириленко, О. Клепанчук, О. Коваль, Е. Лібанова, Н. Мартиненко, З. Мацук, Р. Підлипна, Н. Резниченко, С. Рум'янець, І. Свидрук, А. Сидорчук, Т. Ставерська, В. Толуб'яка, Ю. Турянський, А. Федоренко, В. Ходяковська, І. Шевчук, Г. Шовкопляс, О. Ярошенко та ін. Але сучасний стан недержавного пенсійного забезпечення в воєнний час та в перспективі повоєнного відновлення України потребує додаткових досліджень.

Формулювання цілей статті. Основною ціллю дослідження є визначення сучасного стану недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Система добровільного накопичувального пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат, була запроваджена з 2004 р. як третій рівень системи пенсійного забезпечення в Україні законами «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (№ 1058 від 9 липня 2003 р.) та «Про недержавне пенсійне забезпечення» (№ 1057-IV від 9 липня 2003 р.). Згідно з Законом «Про недержавне пенсійне забезпечення» система недержавного пенсійного забезпечення — це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб [5].

Система добровільного накопичувального пенсійного забезпечення розпочала свою повноцінну діяльність у 2005 р. Станом на 30 червня 2021р., в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 63 недержавні пенсійні фонди (НПФ). Загальна кількість учасників НПФ — 888,3 тис. осіб, отримують пенсійні виплати 88,2 тис. осіб. Загальна вартість активів НПФ 3,712 млрд. грн. За час функціонування система добровільного накопичувального пенсійного забезпечення НПФ здійснено 1,196 млрд. грн. пенсійних виплат. Сума добровільних внесків у систему добровільного накопичувального пенсійного забезпечення склала 2,496 млрд. грн, а сума інвестиційного доходу на ці внески за час функціонування системи склала 2,789 млрд. грн. Тобто недержавні пенсійні фонди за період свого існування закумулювали понад 5 млрд. грн добровільних пенсійних накопичень за участю понад 950 тис. громадян України [6].

Станом на 30.06.2023 р. в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 63 недержавні пенсійні фонди (далі — НПФ) та 19 адміністраторів НПФ. При цьому, слід зазначити, що аналітична інформаційна довідка сформована за даними 19 адміністраторів щодо діяльності 58 діючих недержавних пенсійних фондів.

Крім того, міститься інформація про 1 одноосібного засновника, який прийняв рішення про самостійне здійснення адміністрування створеного ним корпоративного недержавного пенсійного фонду (отримав ліцензію на провадження діяльності з адміністрування такого недержавного пенсійного фонду та відповідно до законодавства не потребує внесення до Державного реєстру фінансових установ).

Згідно з даними, наданими адміністраторами на виконання вимог Положення про порядок складання, подання та оприлюднення адміністратором недержавного пенсійного фонду адміністративних даних, у тому числі звітності з недержавного пенсійного забезпечення, затвердженого рішенням На-

ціональної комісії з цінних паперів та фондового ринку 23 липня 2020 року № 379, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 04 вересня 2020 року за № 847/3513, недержавні пенсійні фонди зареєстровано у 8 регіонах України. Найбільша кількість недержавних пенсійних фондів зосереджена у м. Києві — 41, або 70,7% від загальної кількості діючих недержавних пенсійних фондів. Основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів, згідно з поданими звітними даними, та темпи їх приросту наведені в таблиці 1 [10].

Станом на 30.06.2023 р. адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 96,3 тис. шт. пенсійних контрактів.

Структура пенсійних контрактів станом на 30.06.2023:

- з вкладниками — фізичними особами — 89,5 тис. шт.;
- з вкладниками фізичними особами-підприємцями — 0,1 тис. шт.;
- з вкладниками — юридичними особами — 6,7 тис. шт.

Збільшення кількості пенсійних контрактів станом на 30.06.2023 пов'язане зі збільшенням пенсійних контрактів з фізичними особами. Так:

- порівняно зі станом на 30.06.2022 збільшення кількості контрактів з фізичними особами станом на 30.06.2023 становило 0,2% (0,2 тис. шт.).
- порівняно зі станом на 30.06.2021 збільшення кількості контрактів з фізичними особами ста-

ном на 30.06.2023 становило 4,7% (4,0 тис. шт.) та зменшення з юридичними особами — 1,5% (0,1 тис. шт.).

Пенсійні контракти станом на 30.06.2023 укладено з 88,9 тисячі вкладників, з яких:

- юридичні особи — 2,0 тисячі, або 2,2% від загальної кількості вкладників,
- фізичні особи — 86,9 тисячі, або 97,8%.

Кількість вкладників станом на 30.06.2023 збільшилася порівняно з аналогічним періодом 2022 року на 0,2% (0,2 тис. вкладників) та станом на 30.06.2022 порівняно з аналогічним періодом 2021 року кількість вкладників збільшилася на 2,9% (2,5 тис. вкладників) [10].

Недержавні пенсійні фонди формують інвестиційний портфель з мінімальним ступенем ризику об'єктів інвестування. Інвестиційні інструменти, які використовують недержавні пенсійні фонди, повинні забезпечувати захист грошових коштів вкладників від інфляційних процесів, а також отримувати визначений приріст капіталу.

У першому півріччі 2023 року переважними інструментами інвестування недержавних пенсійних фондів були:

- державні цінні папери;
- грошові кошти на рахунках у банках;
- облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України;
- об'єкти нерухомості;
- дебіторська заборгованість.

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів 2022–2023 рр.

Показники	Станом на 30.06.2021	Станом на 30.06.2022	Станом на 30.06.2023	Темпи приросту, %	
				станом на 30.06.2022/ станом на 30.06.2021	станом на 30.06.2023/ станом на 30.06.2022
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	92,4	96,1	96,3	4,0	0,2
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	888,3	889,3	886,5	0,1	-0,3
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	3712,9	4007,8	4481,9	7,9	11,8
Пенсійні внески, всього, млн. грн. тому числі	2496,7	2729,8	2923,8	9,3	7,1
– від фізичних осіб	359,8	467,4	555,5	29,9	18,8
– від фізичних осіб-підприємців	0,3	0,3	0,3	0,0	0,0
– від юридичних осіб	2136,0	2249,7	2355,5	5,3	4,7
Пенсійні виплати, млн. грн.	1196,2	1370,5	1558,0	14,6	13,7
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	88,2	91,0	92,8	3,2	2,0
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	2789,5	3111,7	3654,3	11,6	17,4
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	2297,5	2545,3	3012,1	10,8	18,3
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	492,0	566,4	642,2	15,1	13,4

Джерело: складено автором на основі [10]

У першому півріччі 2023 р. переважними напрямками інвестування пенсійних активів стали:

- державні цінні папери (45,6%);
- грошові кошти на рахунках у банках (43,3% інвестованих активів);
- облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (6,1%);
- об’єкти нерухомості (1,8%);
- дебіторська заборгованість (1,3%);
- акції (1%);
- інші інвестиції (0,2%);
- облігації внутрішніх місцевих позик (0,2%);
- банківські метали (0,5%).

Структура інвестованих пенсійних активів на дана на рис. 1.

У 2023 р. відбулась динаміка вкладень по наступним активам: приріст на 5,6% у державні цінні папери; приріст на 41,1% у грошові кошти на рахунках у банках; зменшення обсягу вкладень на 18,4% в облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України; зменшення на 26,4% в об’єкти нерухомості; на 2,1% зменшилась дебіторська заборгованість; на 26,9% акції; на 19,9 в інші інвестиції; на 89,8% в облігації внутрішніх місцевих позик (0,2%); відбувся приріст вкладень в банківські метали на 73,9%. Динаміка структури інвестованих пенсійних активів надана в табл. 2.

Станом на 30.06.2023 р. за рік дохід, отриманий від інвестування пенсійних активів, становив 3654,3 млн. грн, збільшився на 542,6 млн. грн, що складає 17,4%.

Недержавні пенсійні фонди повинні, насамперед, виконувати функцію збереження пенсійних заощаджень громадян. Тому стратегія інвестування НПФ є більш консервативною, ніж у інших фінансових установ ринку капіталу. Таким чином, основними напрямками інвестування недержавних пенсійних фондів є державні цінні папери та грошові кошти, розміщені на депозитах.

Роль держави в процесах забезпечення стійкого функціонування національної економіки закономірно зростає в умовах політичної нестабільності, криз, глобальних потрясінь, військових конфліктів тощо [11].

Недержавне пенсійне забезпечення реалізує дві функції: інвестиційну (інвестування грошових накопичень вкладників) та соціальну (додаткове пенсійне забезпечення). Отже, недержавні пенсійні фонди є важливим інструментом фінансової системи, які виконують фінансову, інвестиційну та соціальну функції.

Недержавні пенсійні фонди в Україні займають важливе місце у системі соціального захисту. Вони сприяють вдосконаленню пенсійної системи через впровадження другого рівня пенсійної реформи.

Рис. 1. Структура інвестованих пенсійних активів на 30.06.2023 р., млн. грн.

Джерело: складено авторами на основі [10]

Таблиця 2

Динаміка структури інвестованих пенсійних активів на 30.06.2023 р.

Назва активу	Станом на 30.06.2022		Станом на 30.06.2023		Приріст станом на 30.06.2023/ станом на 30.06.2022, (%)
	Загальна вартість, млн. грн	Відсоток від загальної суми активів, %	Загальна вартість, млн. грн	Відсоток від загальної суми активів, %	
Державні цінні папери	1937,9	48,4	2045,9	45,6	5,6
Грошові кошти	1375,7	34,3	1940,9	43,3	41,1
Облігації підприємств	331,8	8,3	270,9	6,1	-18,4
Об'єкти нерухомості	108,9	2,7	80,1	1,8	-26,4
Дебіторська заборгованість	57,5	1,4	56,3	1,3	-2,1
Акції	61,7	1,6	45,1	1,0	-26,9
Інші інвестиції	13,6	0,3	10,9	0,2	-19,9
Облігації внутрішніх місцевих позик	108,8	2,7	11,1	0,2	-89,8
Банківські метали	11,9	0,3	20,7	0,5	73,9
Всього	4007,8	100,0	4481,9	100,0	11,8

Джерело: складено авторами на основі [10]

Один з ключових аспектів цієї реформи — залучення роботодавців до створення соціального пакету для своїх співробітників.

Зацікавленість роботодавців в цій справі полягає у тому, що вони можуть створити додатковий стимул для своїх працівників, пропонуючи їм додаткове пенсійне забезпечення через недержавні пенсійні фонди. Це дозволяє працівникам бути більш впевненими у своєму майбутньому та підвищує привабливість компанії на ринку праці.

Внески до недержавних пенсійних фондів відносяться до витрат підприємства.

Ця практика сприяє підвищенню соціальної відповідальності бізнесу та покращення якості життя працівників.

Усі ці зусилля спрямовані на вдосконалення пенсійного забезпечення громадян та забезпечення більш стабільної та надійної пенсійної системи в Україні.

Таким чином, роль недержавних пенсійних фондів в умовах воєнного стану та післявоєнної

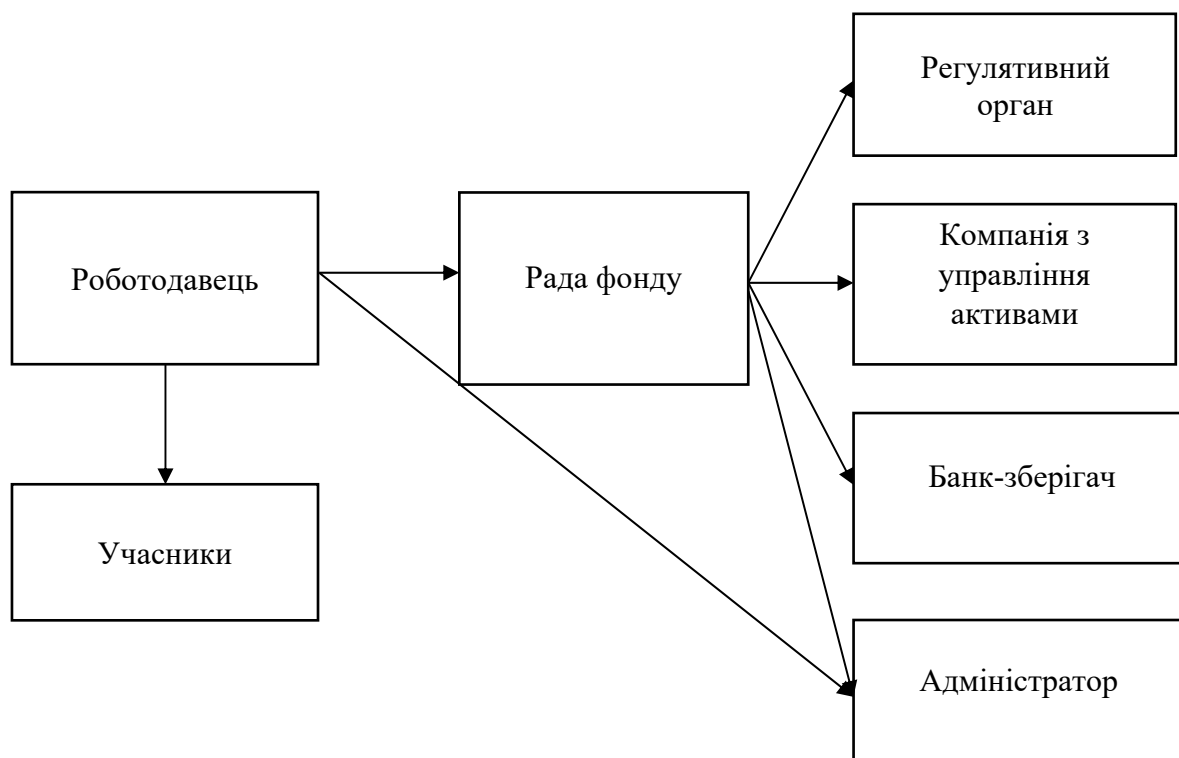

Рис. 2. Функціонування недержавного пенсійного фонду в Україні

Джерело: побудовано авторами

відбудови України в реалізації впровадження недержавної пенсійної системи, яка дасть можливість для працівників підприємств забезпечити додаткове джерело доходу за умови виходу на пенсію завдяки пенсійним коштам, накопиченим на їх індивідуальних пенсійних рахунках та збільшити внутрішні інвестиції із довгостроковим прогнозованим інвестиційним ресурсом [12].

Висновки і пропозиції. Недержавні пенсійні фонди виступають інституційним інвестором, так як поєднують собі функції організатора інвестування та інвестора.

Недержавне пенсійне забезпечення реалізує дві функції: інвестиційну (інвестування грошових

накопичень вкладників) та соціальну (додаткове пенсійне забезпечення). Отже, недержавні пенсійні фонди є важливим інструментом фінансової системи, які виконують фінансову, інвестиційну та соціальну функції.

Перспективи системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні — створити стимул роботодавцю сплачувати внески до недержавного пенсійного фонду, водночас створюючи систему противаг, що дають змогу зберегти ці гроші для працівника — учасника НПФ, тим самим забезпечуючи складову соціальної відповідальності бізнесу.

Література

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про казначейський пенсійний план». 3 с. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1453496> (дата звернення: 30.10.2023).
2. *Пенсійний фонд України: вебсайт*. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2154582-pensijnyj-fond-ukrayiny-informuye-128/> (дата звернення: 30.10.2023)
3. Розміри ЄСВ і єдиного податку для ФОП з 1 січня 2022 року. *Ліга: Закон*. 2021. URL: https://biz.ligazakon.net/news/207461_rozmri-sv-dinogo-podatku-dlya-fop-z-1-schnya-2022-roku (дата звернення: 30.10.2023).
4. *Пенсійний Фонд України: Телеграм канал*. URL: <https://t.me/PensFund/464?single> (дата звернення: 30.10.2023).
5. Система пенсійного забезпечення громадян: чи можна врятувати пенсії для українців. *Центр Разумкова: вебсайт*. URL: https://razumkov.org.ua/images/2022/11/15/sys_pens_zab.pdf (дата звернення: 30.10.2023).
6. *Державна служба статистики України: вебсайт*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 30.10.2023)
7. Інфляційний звіт. *Національний банк України: вебсайт*. Січень 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q1.pdf?v=4 (дата звернення: 30.10.2023).
8. *Operational Data Portal: вебпортал*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 30.10.2023).
9. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про казначейський пенсійний план». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1453496> (дата звернення: 30.10.2023).
10. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.06.2023. *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку*. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/prf_2_kv-2023.pdf (дата звернення: 30.10.2023).
11. Олешко А. А., Будякова О. Ю., Квас В. О. Регулююча роль держави у відновленні національної економіки. *Економіка та держава*. 2022. № 8. С. 15–18. doi: 10.32702/2306-6806.2022.8.15.
12. Будякова О., Квас В. Роль недержавних пенсійних фондів в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України. *Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації»*: тези доповідей, 7 жовтня 2022 р. Київ : КНУТД, 2022. С. 55–56.

References

1. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro kaznacheyskyi pensiinyi plan» [Explanatory note to the draft Law of Ukraine “On the Treasury Pension Plan”]. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1453496> [in Ukrainian].
2. *Pensiinyi fond Ukrainy: vebсайт — Pensiinyi fond Ukrainy: website*. Retrieved from <https://www.pfu.gov.ua/2154582-pensijnyj-fond-ukrayiny-informuye-128/> [in Ukrainian].
3. Rozmiry YeSV i yedynoho podatku dlia FOP z 1 sichnia 2022 roku [The sizes of the EUV and the single tax for FOP from January 1, 2022]. *Liha: Zakon*. (2021). Retrieved from https://biz.ligazakon.net/news/207461_rozmri-sv-dinogo-podatku-dlya-fop-z-1-schnya-2022-roku [in Ukrainian].
4. *Pensiinyi Fond Ukrainy: Telehram kanal — Pension Fund of Ukraine: Telegram channel*. Retrieved from <https://t.me/PensFund/464?single> [in Ukrainian].

5. Systema pensiinoho zabezpechennia hromadian: chy mozna vriatuvaty pensii dlia ukraintsiv [The pension system of citizens: is it possible to save pensions for Ukrainians]. *Tsentr Razumkova: vebsait — Razumkov Center: website*. Retrieved from https://razumkov.org.ua/images/2022/11/15/sys_pens_zab.pdf [in Ukrainian].
6. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: vebsait — State Statistics Service of Ukraine: website*. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
7. Infliatsiinyi zvit [Inflation report]. *Natsionalnyi bank Ukrainy: vebsait — National Bank of Ukraine: website*. (2023). Retrieved from https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q1.pdf?v=4 [in Ukrainian].
8. *Operational Data Portal: webportal*. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
9. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro kaznacheiskyi pensiinyi plan» [Explanatory note to the draft Law of Ukraine “On the Treasury Pension Plan”]. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1453496> [in Ukrainian].
10. Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia stanom na 30.06.2023 [Results of the development of the system of non-state pension provision as of 06/30/2023]. *Natsionalna komisiia z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku — National Securities and Stock Market Commission*. Retrieved from https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/npf_2_kv-2023.pdf [in Ukrainian].
11. Oleshko, A., Budiakova, O., & Kvas, V. (2022). Rehuliuuucha rol derzhavy u vidnovlenni natsionalnoi ekonomiky [Regulatory role of the state in the recovery of the national economy]. *Ekonomika ta derzhava*, 8, 4–13. doi: 10.32702/2306-6806.2022.8.15 [in Ukrainian].
12. Budiakova, O., & Kvas, V. (2022). Rol nederzhavnykh pensiinykh fondiv v umovakh voiennoho stanu ta pisliavoiennoi vidbudovy Ukrainy [The role of non-state pension funds in the conditions of martial law and post-war reconstruction of Ukraine]. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsia “Problemy intehtratsii osvity, nauky ta biznesu v umovakh hlobalizatsii”: tezy dopovidei*, 7 zhovtnia 2022 r. Kyiv: KNUTD [in Ukrainian].